

Zenon Matusiak *

SYSTEM KREDYTOWANIA DEWIZOWEGO INWESTYCJI
NA ZASADZIE SAMOSPŁATY

Strategia rozwoju gospodarczego Polski do roku 1970 opierała się nieomal całkowicie na wykorzystaniu czynników wewnętrznych. Strumień handlu zagranicznego skierowany był głównie na wymianę z krajami socjalistycznymi. Handel z krajami kapitalistycznymi sprowadzał się w praktyce do sprzedaży nadwyżek i kupowania ze uzyskane stąd środki maszyn, urządzeń, surowców i środków konsumpcji. Cechą charakterystyczną wymiany z krajami kapitalistycznymi w tym okresie była jej pełna równowaga, bez szerszego wykorzystania mechanizmów finansowania kredytowego.

Istotna zmiana strategii rozwoju gospodarczego nastąpiła po roku 1970 i charakteryzowała się dążeniem do aktywnego udziału w międzynarodowym podziale pracy, szybkim "otwieraniem się" gospodarki na zewnątrz i wykorzystaniem zewnętrznych czynników rozwoju. Tak nakreślone założenie rozwoju otrzymały określenie strategii przyspieszonego rozwoju gospodarczego, a więc rozwoju, który dzięki zwiększonej wymianie międzynarodowej pozwala realizować wyższą stopę inwestycji niż pozwalałyby na to rozmiary akumulacji wewnętrznej¹. Podstawowym założeniem wspomnianej strategii było zwiększenie stopy inwestycji bez zmniejszenia udziału konsumpcji w dochodzie narodowym, sfinansowanie części programu inwestycyjnego kredytami zagranicznymi oraz przyjęcie proeksportowej orientacji produkcji (przynajmniej w części inwestycji finansowanych kredytami zagranicznymi).

* Mgr, asystent w Zakładzie Ekonomiki Przemysłu Ut.

¹ K. S o ł d a c z u k, Handel międzynarodowy a rozwój gospodarczy w socjalizmie, Warszawa 1970, s. 74.

Instrumentem realizacji polityki przyspieszonego rozwoju stał się system kredytowania dewizowego inwestycji, oparty o zasadę samospłaty. Cele tego systemu sformułować można następująco:

- stworzenie korzystnych warunków zabezpieczających realizację strategii przyspieszonego rozwoju gospodarczego,
- stymulowanie i selekcja inwestycji dla właściwego ich ukierunkowania i rozmiarów nakładów,
- stymulowanie rozwoju opłacalnej produkcji eksportowej, dążąc w ten sposób do równowagi bilansu płatniczego.

Systemem kredytowania dewizowego objęto taki typ zakupów o charakterze inwestycyjnym i materiałowym, które w efekcie mogą przyczynić się do zwiększenia eksportu i osiągnięcia wpływów dewizowych, pozwalających w rezultacie na spłatę zaciągniętych uprzednio kredytów zagranicznych. Zatem przez system kredytowania dewizowego inwestycji rozumieć należy specjalną formę realizacji przedsięwzięć, których głównymi cechami są:

- kwalifikacja samego przedsięwzięcia w oparciu o efekty dewizowe, zapewniające samospłatę,
- ewidencja i kontrola nakładów na dane przedsięwzięcia,
- ewidencja i kontrola wpływów osiągniętych z zamierzonego eksportu².

Jak już zostało wspomniane, mechanizmem kredytowania dewizowego inwestycji stać się miała samospłata dewizowa (czyli obowiązek spłaty, zwrotu pożyczonych środków). Samospłata jest wewnętrznym stosunkiem ekonomicznym między inwestorem, importującym środki inwestycyjne z krajów kapitalistycznych, a polskim bankiem dewizowym rozliczającym się z zagranicą w imieniu importera³. Stąd wynika również pojęcie samospłaty dewizowej; samospłata jest formą kredytowania dewizowego krajowych inwestycji na zasadzie kredytu bankowego, polegająca na wymogu spłaty tego kredytu (rat, odsetek i prowizji) środkami dewizowymi uzyskanymi z eksportu netto towarów będących efektem danej inwestycji. Pewnego, szerszego wyjaśnienia wymaga określenie "spłata z eksportu netto". Na spłatę kredytów dewizowych (inwestycyjnych) zalicza się wpływy w wa-

² R. M a l e s a, Kredytowanie dewizowe importu, "Handel Zagraniczny" 1975, nr 5.

³ Instrukcja bankowej obsługi i ewidencji kredytów dewizowych, Bank Handlowy, Warszawa 1972.

lutał wymieniałnych, uzyskane z eksportu wyrobów i usług po potrąceniu kosztów importu surowców, materiałów i półfabrykatów, poniesionych w walutach wymieniałnych, a niezbędnych do produkcji eksportowanych wyrobów. Tak więc źródłem środków na spłatę zaciągniętego kredytu jest uzysk dewizowy z eksportu wyrobów będących "czystą" produkcją kredytowanego przedsięwzięcia.

Istota kredytu dewizowego

Kredyt jest stosunkiem ekonomicznym między wierzycielem i dłużnikiem, w którym wierzyciel zobowiązuje się do pożyczania określonej kwoty dłużnikowi na określonych warunkach, a dłużnik zobowiązany jest zwrócić pożyczoną wartość w ustalonym terminie wraz z przypadającymi od niej kosztami, tj. procentem i prowizją⁴.

W identyczny sposób zdefiniować można kredyt dewizowy, z tym, że:

1) stosunek ekonomiczny istnieje między dwiema jednostkami gospodarki uspołecznionej, z których jedna to wierzyciel - Bank Handlowy, a druga - kredytobiorca (przedsiębiorstwo przemysłowe, kombinat, zjednoczenie lub inna jednostka gospodarki uspołecznionej),

2) kredyt spełnia dodatkową funkcję wynikającą z zasad gospodarki socjalistycznej, a mianowicie funkcję kontroli procesów gospodarczych przy pomocy pieniądza⁵,

3) kredyt dewizowy oznacza dla kredytobiorcy uzyskanie prawa do zakupu dewiz w Banku Handlowym, przy czym prawo to wynika bądź z zatwierdzonego narodowego planu gospodarczego, bądź też z odrębnej decyzji Banku Handlowego.

Ostatnie stwierdzenie wymaga szerszego omówienia.

Prawo do zakupu dewiz w ramach narodowego planu gospodarczego dotyczy grupy inwestycji objętych tym planem (określonych imiennie bądź rodzajowo), do których zaliczamy:

⁴ Mała encyklopedia ekonomiczna, Warszawa 1974, s. 407.

⁵ Z. F e d o r o w i c z, Finanse w gospodarce socjalistycznej, Warszawa 1981, s. 471-473.

- inwestycje realizowane w oparciu o kredyty zagraniczne (inwestycje planowe)⁶,

- planowy zakup statków z krajów kapitalistycznych.

W grupie inwestycji planowych kredytowanych dewizowo udzieleny przez Bank Handlowy kredyt dewizowy spełnia jedynie funkcję kontrolną, bowiem środki dewizowe na import dla tych inwestycji zostały wcześniej ustalone i zabezpieczone w narodowym planie społeczno-gospodarczym.

Odmienne sytuacja przedstawia się w przypadku kredytowania inwestycji na podstawie odrębnej decyzji Banku Handlowego. Są to tzw. inwestycje pozaplanowe, do których zaliczamy:

- inwestycje szybkorentujące (a więc inwestycje przynoszące szybkie efekty dewizowe),

- transakcje eksportu kooperacyjnego.

Pozaplanowy charakter tego typu inwestycji oznacza, że środki dewizowe, jakie otrzymuje w wyniku zaciągania kredytu inwestor są dodatkowymi środkami na zakup z importu. Ponadto, pomimo że inwestycje tej grupy są pozaplanowe to środki na ich realizację są objęte planem. Planowy ich charakter polega na ustaleniu dla Banku Handlowego określonej kwoty kontrolnej, która zostaje "wydzielona" w narodowym planie społeczno-gospodarczym i oznacza dopuszczalną granicę wykorzystania kredytów w danym roku⁷.

Źródłami finansowania zakupów importowych w ramach kredytów dewizowych są:

- Rezerwowi Fundusz Dewizowy,
- środki własne Banku Handlowego,
- wydzielone w narodowym planie społeczno-gospodarczym wpływy dewizowe,
- kredyty bankowe,
- kredyty kupieckie,
- kredyty finansowe.

⁶ Dla tego rodzaju inwestycji stosowane są zamiennie zarówno w literaturze przedmiotu, jak i w dokumentach urzędowych cztery rodzaje określeń: inwestycje planowe, inwestycje kredytowe, inwestycje kompleksowe i kompleksy gospodarcze.

⁷ Praktyka działania systemu kredytowania dewizowego udowodniła, że ustalona w NPSG kwota nie miała dla Banku Handlowego charakteru obligatoryjnego. Kwota ta była często korygowana przez Komisję Planowania przy Radzie Ministrów.

Rezerwowy Fundusz Dewizowy i środki własne Banku Handlowego służą wyłącznie na finansowanie importu pozaplanowego (a więc dla inwestycji szybkoobrotowych). Wydzielone w narodowym planie społeczno-gospodarczym środki z wpływów dewizowych służą finansowaniu wszelkich płatności gotówkowych zarówno w przypadku inwestycji planowych, jak i inwestycji szybkoobrotowych. Podstawową jednak rolę w systemie odgrywają środki dewizowe uzyskane w postaci kredytów na zagranicznych rynkach pieniężnych i kapitałowych, które są wynikiem negocjacji aparatu handlu zagranicznego z bankami, instytucjami finansowymi i bezpośrednio z dostawcami zagranicznymi.

Bank Handlowy udzielając kredytu dewizowego kieruje się szeregiem kryteriów umożliwiających racjonalne podjęcie decyzji. Uwzględniane jest przede wszystkim:

1. Udokumentowanie przez kredytobiorcę możliwości uzyskania określonego przyrostu efektów ekonomicznych.

Dla kredytobiorcy efekty te mogą oznaczać:

- zwiększenie rozmiarów produkcji eksportowej i tym samym zwiększenie oszczędności dewizowych przy produkcji zastępującej import,

- poprawę jakości produkowanych wyrobów oraz zwiększenie wpływów w drodze uzyskiwania wyższych cen dewizowych.

Przyrostem efektu dewizowego będzie w takim przypadku różnica cen dewizowych przed i po realizacji inwestycji.

Jak z powyższego wynika, podstawowym kryterium jest wykazanie możliwości spłaty zaciągniętego kredytu. Wynika to między innymi z samej istoty kredytu i obowiązku jego spłaty.

2. Zapewnienie odpowiedniej efektywności inwestycji.

Obowiązujące w tym zakresie przepisy preferują w kredytowaniu dewizowym przedsięwzięcia o wysokiej efektywności dewizowej⁸. Dla inwestora oznacza to uzyskanie najkorzystniejszych relacji nakładów do efektów, co wynika z ogólnych zasad racjonalnego gospodarowania i wyraża się tym, że każda złotówka efektu produkcyjnego powinna być uzyskana kosztem najniższych nakładów pracy społecznej, lub inaczej: każda złotówka wydatkowanych nakładów inwestycyjnych i kosztów powinna przynosić maksymalne efekty.

⁸ Decyzja 139 Prezydium Rządu z dnia 29 IX 1971 r. w sprawie rachunku efektywności inwestycji realizowanych w oparciu o kredyty zagraniczne (nie publikowana).

3. Zapewnienie wysokiej opłacalności eksportu, względnie produkcji zastępujące import.

Oznacza to uzyskanie najbardziej korzystnego wskaźnika opłacalności, określonego mianem KWF (kurs wynikowy finansowy). Wskaźnik ten oznacza stosunek ceny fabrycznej powiększonej o marżę przedsiębiorstwa handlu zagranicznego do ceny dewizowej. Obrazuje on, jakim kosztem krajowych nakładów uzyskujemy w konkretnej transakcji eksportowej jednostkę waluty zagranicznej.

4. Zapewnienie zwrotu kredytu dewizowego zgodnie z przewidzianymi terminami.

Kredyt może być udzielony przedsiębiorstwu, jeżeli jego spłata wraz z kosztami, oprocentowaniem i prowizją dokonana zostanie w terminach określonych dla poszczególnych rodzajów importu, które wynoszą:

- do 1 roku - przy zakupie materiałów, surowców i opakowań,
- do 3 lat - przy imporcie dla inwestycji szybkorentujących i kooperacji,
- do 8 lat - przy inwestycjach planowych i zakupie środków, jeżeli nie istnieje inny, dłuższy kredyt zagraniczny,
- powyżej 8 lat - przy inwestycjach planowych, jeżeli na finansowanie inwestycji został zaciągnięty kredyt zagraniczny o dłuższym okresie spłaty.

Rozwój i funkcjonowanie systemu kredytowania dewizowego inwestycji

Kredytowanie dewizowe inwestycji powstało w roku 1959 w postaci inwestycji szybkorentujących. W roku tym w planie handlu zagranicznego pojawiła się nowa pozycja - fundusz szybkorentujących się inwestycji⁹. Na cele inwestycyjne wydzielone zostały w planie środki w kwocie 50 mln zł dew., co stanowiło wówczas 1 procent wartości polskiego eksportu. Przedmiotem zakupów ze środków funduszu były maszyny i urządzenia (46,2% ogółu zakupów), środki transportu (38,3%), maszyny i urządzenia na rozwój produkcji eliminującej nieuzasadniony ekonomicznie import (12,5%), podniesienie cech jakościowych eksportowanych towarów (3%). Wpro-

⁹ W. Rydygier, Fundusze aktywizacji w handlu zagranicznym, "Życie Gospodarcze" 1959, nr 50.

wadzenie funduszu miało istotne znaczenie z punktu widzenia zwiększenia zdolności importowej kraju, uzupełnienia luk wewnętrznej polityki inwestycyjnej.

Na szeroką skalę, w formie wyodrębnionego systemu finansowania inwestycji z importu, rozwinęło się kredytowanie dewizowe w latach siedemdziesiątych. Po roku 1971 rozmiary udzielonych kredytów zaczynają w istotny sposób ważyć w globalnym imporcie inwestycyjnym z krajów kapitalistycznych. System kredytowania stał się integralnym elementem strategii gospodarczej, zakładającej szybkie unowocześnienie i rozbudowę potencjału produkcyjnego przemysłu, w oparciu o import technologii, maszyn, urządzeń i surowców z krajów kapitalistycznych.

W ramach systemu kredytowania dewizowego finansowane były następujące rodzaje inwestycji i nakładów:

- inwestycje planowe,
- planowy zakup statków,
- budowa obiektów hotelarsko-turystycznych¹⁰,
- inwestycje szybkorentujące,
- nakłady na kooperację przemysłową.

Przedmiotem kredytowania dewizowego dla wyżej wymienionych rodzajów inwestycji był:

- import inwestycyjny dla kompleksów gospodarczych objętych narodowym planem gospodarczym,
- import statków objęty narodowym planem gospodarczym,
- import inwestycyjny dla inwestycji dających w krótkim okresie czasu wymierne efekty dewizowe przez zwiększenie opłacalnej produkcji lub usług przeznaczonych na eksport,
- import maszyn, urządzeń i narzędzi, licencji, "know-how" i instrukcji technologicznych, surowców, materiałów i elementów kooperacyjnych, niezbędnych dla realizacji eksportu kooperacyjnego i przerobu usługowego¹¹.

¹⁰ Decyzja 173 Prezydium Rządu z 17 XII 1971 r. w sprawie budowy przez firmę zagraniczną z kredytów zagranicznych hotelu w Warszawie (nie publikowana). Decyzja 121 Prezydium Rządu z 4 X 1972 r. w sprawie wykorzystania w latach 1972/1975 kredytów i wykonawstwa zagranicznego w celu budowy obiektów turystycznych (nie publikowana).

¹¹ Uchwała 168 Rady Ministrów z 23 X 1970 r. w sprawie dewizowego kredytowania niektórych rodzajów importu z krajów kapitalistycznych (nie publikowana).

Kredytowanie dewizowe inwestycji stać się miało podstawowym elementem strategii przyspieszonego rozwoju gospodarczego. Opracowany i realizowany z początkiem lat siedemdziesiątych program rozwoju potencjału gospodarczego oparty był w poważnym stopniu o import nowoczesnych maszyn, urządzeń i technologii z rozwiniętych krajów kapitalistycznych. Program ten umożliwiał:

- wzrost zdolności produkcyjnych,
 - przyspieszenie postępu technicznego i technologicznego,
 - wzrost organizacji produkcji,
 - podniesienie jakości produkcji,
 - podniesienie wiedzy technicznej kadry,
 - uzyskanie nowych powiązań kooperacyjnych i handlowych,
- przyczyniających się do zwiększenia udziału w międzynarodowym podziale pracy.

Warunkiem powodzenia tego programu było jednak zagwarantowanie wzrostu eksportu, mającego na celu poprawę bilansu płatniczego.

Program inwestycyjny, realizowany w oparciu o kredyty zagraniczne z krajów kapitalistycznych, rozpoczęty został w roku 1971 i obejmował następujące kierunki inwestowania:

- przemysł elektromaszynowy (motoryzacyjny, elektroniczny, elektrotechniczny i budowy maszyn),
- przemysł chemiczny (tworzywa sztuczne, skóry syntetyczne, petrochemia),
- przemysł wydobywczy (miedzi, siarki, i ich przetwórstwa),
- hutnictwo i przemysł stoczniowy,
- przemysł lekki,
- przemysł spożywczy.

Nakreślony na pięciolatkę 1971-1975 program inwestycyjny obejmował 269 zadań inwestycyjnych o nakładach dewizowych w wysokości 11,8 mld zł dew. Wartość nakładów przedstawia tab. 1.

Jak wynika z tabeli, największe nakłady (9 690 mln zł dew.) zostały przeznaczone dla trzech resortów: przemysłu maszynowego, przemysłu chemicznego i przemysłu ciężkiego, co stanowi 82% nakładów dewizowych ogółem. Pozostałe 18% nakładów o wartości 2 131 mln zł dew. przypada na 8 resortów. Kwoty podane w kolumnie 5 określają wartość nakładów dewizowych wraz z wielkością zobowiązań spłaty. Źródłem spłaty wykazanych zobowiązań powinien być eksport ze zrealizowanych inwestycji. Koszty kredytów oszacowane zostały na podstawie kontraktacji przeprowadzonej w latach 1971-

T a b e l a 1

Wartość nakładów dewizowych przeznaczonych
na realizację inwestycji planowych opartych o kredyty zagraniczne
na podstawie decyzji podjętych od 1970 r. do 1 V 1975 r.
(w mln zł dew.)

Resort	Ilość zdań	Nakłady dewizowe		Nakłady dewi- zowe wraz z kosztami kre- dytu
		ogółem	%	
MPM	99	4 973	42,1	7 211
MPCh	70	2 709	22,9	3 928
MPC	36	2 008	17,0	2 912
MPSiS	12	783	6,6	1 135
MPL	24	490	4,2	710
MLiPD	5	275	2,3	399
ML	4	194	1,7	281
CZSM	10	166	1,4	241
MGiE	6	157	1,3	228
MBiPMB	2	39	0,3	57
CSO	1	27	0,2	39
Razem	269	11 821	100,0	17 141

Ź r ó d ł o: Opracowano na podstawie: Analiza udzielonych przez Bank Handlowy kredytów za lata 1971-1975, Bank Handlowy, Warszawa 1976; Ocena polityki kredytowej w dziedzinie inwestycji realizowanych na zasadach samospłaty dewizowej - opracowanie MHZiGM, czerwiec 1975.

-1974. W okresie tym uzyskano średnio sześciolatek kredyty¹² przy średnim oprocentowaniu 7,5% p.a., co daje średni koszt kredytów w wysokości 45% nakładów.

Już pierwsze lata funkcjonowania systemu kredytowania dewizowego inwestycji na zasadzie samospłaty wykazały istotne niedo-

¹² Decyzja Prezydium Rządu nr 24 z dnia 23 IV 1972 r. (nie publikowana) wprowadziła zasadę finansowania inwestycji kredytowych do 20% gotówką, a 80% długoterminowymi kredytami zagranicznymi (przynajmniej siedmioletnimi).

ciągnięcia i trudności w realizacji. Przyczyny tych trudności związane były ze złym gospodarowaniem przedsiębiorstw, realizujących inwestycje w oparciu o kredyty dewizowe. Złożyły się na to niedomogi wykonawstwa inwestycyjnego, wydłużanie się cykli inwestycyjnych, oddawanie do eksploatacji obiektów nie wykończonych, a także problemy związane z uzyskiwaniem odpowiedniej jakości produkcji, nienadążaniem za modą, dużą ilością reklamacji itp.

Trudności dopatrywać się należy również w mechanizmie podziału środków inwestycyjnych finansowanych z kredytów dewizowych, dokonywanego na szczeblu centralnym. Wiele decyzji o przydziale środków dewizowych na inwestycje podjęto bez dostatecznej analizy ekonomicznej, szczególnie w zakresie możliwości zbytu na rynkach zagranicznych oraz opłacalności dewizowej eksportu towarów uzyskanych dzięki podejmowanym inwestycjom. Znaczną ilość decyzji dotyczących inwestycji kredytowanych dewizowo podjęto z punktu widzenia wewnętrznych potrzeb gospodarki, nie tworząc równolegle ze środków krajowych nowych zdolności produkcyjnych, umożliwiających obsługę zaciągniętych kredytów.

W rezultacie spiętrzających się w systemie trudności już w roku 1974 pojawił się problem rażącej rozpiętości między wielkością obsługi kredytów oraz wartością eksportu z inwestycji finansowanych na podstawie tych kredytów. Próba rozwiązania tego problemu była Uchwałą 245 Rady Ministrów w sprawie zatwierdzenia zweryfikowanego wykazu inwestycji realizowanych w oparciu o kredyty zagraniczne¹³. Uchwała ta nie wniosła jednak żadnych nowych rozwiązań systemowych, jedynie usankcjonowała istniejący stan rzeczy. W miejsce pojęcia inwestycji finansowanych z kredytów zagranicznych na zasadzie samospłaty dokonano podziału wszystkich aktualnie realizowanych i przewidzianych do realizacji przedsięwzięć inwestycyjnych, finansowanych kredytami, na następujące cztery grupy:

- 1) inwestycje proeksportowe, gwarantujące w okresie spłaty wpływy dewizowe z opłacalnego eksportu, które przekraczają łącznie poniesione nakłady dewizowe,

¹³ Uchwała 245 z 1974 r. Rady Ministrów w sprawie zatwierdzenia zweryfikowanego wykazu inwestycji realizowanych w oparciu o kredyty zagraniczne (nie publikowana).

- 2) inwestycje o pełnej samospłacie dewizowej,
- 3) inwestycje o ograniczonej samospłacie (minimalnie 30% nakładów spłacane wpływami dewizowymi z eksportu będącego efektem kredytowanego przedsięwzięcia),
- 4) inwestycje nie spełniające warunków samospłaty (całkowicie zwolnione z obowiązku spłaty kredytu dewizowego).

Zweryfikowany program inwestycji planowych, objętych zasadą samospłaty dewizowej w latach 1971-1974, przedstawia tab. 2.

T a b e l a 2

Zweryfikowany plan inwestycji planowych

Wyszczególnienie	Ogółem	Zadania objęte samospłatą				Zadania zwolnione z samospłaty IV
		I	II	III	Razem	
Ilość zadań	239	32	64	34	130	109
Udział procentowy	100,0	13,4	26,8	14,2	54,4	45,6
Nakłady dewizowe w mln zł dew.	8 060	1 818	2 219	1 819	5 856	2 204
Udział procentowy	100,0	22,6	27,5	22,6	72,7	27,3

Ź r ó d ł o: Obliczenia własne na podstawie załącznika do Uchwały 245 z 1974 r. Rady Ministrów w sprawie zatwierdzenia zweryfikowanego wykazu inwestycji realizowanych w oparciu o kredyty zagraniczne (nie publikowana) oraz na podstawie danych Banku Handlowego.

Z przedstawionego w tab. 2 zestawienia wynika, że poprzez weryfikację programu nakreślonego w początku lat siedemdziesiątych, realizowane i wynegocjowane z Bankiem Handlowym inwestycje podzielono na:

- inwestycje realizowane w oparciu o kredyty zagraniczne na zasadzie samospłaty dewizowej (130 inwestycji o nakładach dewizowych w wysokości 5856 mln zł, co stanowi 54,4% realizowanych inwestycji),

- inwestycje realizowane w oparciu o kredyty zagraniczne nie spełniające warunków samospłaty dewizowej (109 inwestycji o na-

kładach dewizowych w wysokości 2204 mln zł dew., czyli 46% realizowanych inwestycji).

W grupie inwestycji objętych samospłatą dewizową najliczniejszą zbiorowość stanowią inwestycje o pełnej samospłacie (64 inwestycje o nakładach dewizowych 2219 mln zł dew.); najmniej liczną grupę są inwestycje o wpływach dewizowych przekraczających nakłady (32 inwestycje o nakładach 1819 mln zł dew.). Wyjątkowo duży (pomimo weryfikacji) jest udział inwestycji o częściowej samospłacie dewizowej (34 inwestycje o nakładach dewizowych 1819 mln zł dew.). Tak wiele inwestycji w tej grupie świadczy o nietrafnym nakreśleniu programu oraz o zwiększającej się dysproporcji między nakładami a efektami, co zmuszało do maksymalnego wyegzekwowania eksportu za waluty wymienialne na spłatę rosnącego zadłużenia z inwestycji realizowanych na zasadzie samospłaty.

Udział poszczególnych resortów w zweryfikowanym programie przedstawiają tab. 3 i 4.

W grupie inwestycji zwolnionych z obowiązku samospłaty największy udział mają: przemysł chemiczny (1 185,3 mln zł dew. - co stanowi 43,8% pierwotnych nakładów przewidzianych programem) oraz przemysł lekki (231,4 mln zł dew. - 47% nakładów pierwotnych). Znaczny udział w zwolnieniach mają również resorty: budownictwa i przemysłu materiałów budowlanych (10,5 mln zł dew. - 27%), przemysłu spożywczego i skupu (134,2 mln zł dew. - 17%) oraz przemysłu maszynowego (506 mln zł dew. - 10%) (por. tab. 1).

W wyniku weryfikacji powstał nowy, docelowy program inwestycji planowych, objętych zasadą samospłaty dewizowej. Program ten objął 160 zadań inwestycyjnych, na który złożyło się 130 inwestycji zakwalifikowanych przez Uchwałę 245 Rady Ministrów oraz 30 zadań, na które decyzje podjęte zostały w okresie późniejszym.

Równoległe do weryfikacji systemu następowała dość istotna zmiana zasad spłaty kredytów, wyrażająca się ich postępującą liberalizacją. Do 1970 r. źródłem spłat kredytów dewizowych był ponadplanowy eksport lub oszczędności dewizowe uzyskane ze zmniejszenia planowego importu (antyimport). Istotna zmiana nastąpiła w spłatach, gdy systemem samospłaty dewizowej objęto inwestycje planowe. Włączenie tych inwestycji do systemu kredytowania dewizowego rozszerzyło znaczenie samospłaty dewizowej. Po pierwsze, odstąpiono od zasady spłaty kredytu tylko wpływami ponadplanowymi. W nowych warunkach realizacja tej zasady trudna by-

T a b e l a 3

Inwestycje realizowane w oparciu o kredyty zagraniczne
na zasadzie samospłaty dewizowej (w tys. zł dew.)

Resort	Nakłady dewi- zowe ogółem	Grupy klasyfikacji			Ilość zadań
		I	II	III	
MG1E	59,4	-	-	2	2
MPC	1 450,4	13	17	1	31
MPM	1 852,1	3	25	24	52
MPCh	929,2	2	7	1	10
MB1FMB	22	-	1	-	1
ML1PD	275	-	5	-	5
MPL	250,7	7	-	2	9
MPS1S	649,3	6	-	1	7
CZSM	166,5	-	9	1	10
CSO	27,1	1	-	-	1
MŁ	173,9	-	-	2	2
Razem	5 855,6	32	64	34	130

Ź r ó d ł o: Obliczenia własne na podstawie załącznika do U-
chwały 245.

T a b e l a 4

Inwestycje realizowane w oparciu o kredyty zagraniczne
nie spełniające warunków samospłaty dewizowej (w mln zł dew.)

Resort	Nakłady dewizo- we ogółem	Ilość zadań	% wartości pierwotnej nakładów
MG1E	97,8	3	6,2
MPC	25,2	2	1,3
MPM	500,6	28	10,0
MPCh	1 185,3	56	43,8
MB1FMB	10,5	1	27,0
MPL	231,4	12	47,0
MPS1S	134,2	5	17,0
MŁ	19,5	2	10,0
Razem	2 204,5	109	18,7

Ź r ó d ł o: Jak w tab. 3.

ła w zestawieniu ze względu na niemożliwość wyegzekwowania produkcji ponadplanowej z nowo budowanego obiektu, pokrywającej całość rat i odsetek kredytu. Ponadto traktowanie produkcji z inwestycji planowych jako ponadplanowej wymagałoby nieumieszczania w planie pewnej części produkcji, co nie znajdowało uzasadnienia w dłuższych okresach czasu¹⁴. Z chwilą objęcia kredytowaniem dewizowym inwestycji planowych przyjęto zaliczanie na spłatę kredytu dewizowych wpływów z tytułu rzeczywistego eksportu z danego przedsięwzięcia.

Po drugie, dopuszcza do zaliczania na spłatę kredytu wpływów z eksportu towarów pochodzących z wyższych faz przetwórstwa. Dotyczy to głównie eksportu towarów bardziej uszlachetnionych. Wprowadzenie tej zasady miało na celu wyeliminowanie eksportu bezpośredniego i włączenie do eksportu towarów uszlachetnionych, bardziej opłacalnych.

Po trzecie, wprowadzono możliwość spłaty kredytów wyrobami innymi, nie związanymi bezpośrednio z realizowaną inwestycją. Wprowadzenie tej możliwości spłaty jest konsekwencją nacisków systemowych, dążących do coraz szerszego interpretowania pojęcia samospłaty. Na spłatę zaczęto zaliczać eksport wyrobów nie związanych z kredytowaną inwestycją, ale produkowanych w danym zjednoczeniu, kombinacie czy w ramach WOG. Oznaczało to wydzielenie z ogólnej puli eksportu organizacji gospodarczej pewnej jego części przeznaczonej na spłatę kredytu. Faktycznie były to jednak inwestycje realizowane w oparciu o kredyty zagraniczne, ale zwolnione z obowiązku samospłaty.

Po czwarte wreszcie, dopuszczono do zaliczania na spłatę kredytów sprzedaż w eksporcie wewnętrznym.

Działanie systemu w latach 1971-1980

W latach 1971-1980 udzielono kredytów dewizowych na łączną kwotę 13,5 mld zł dew., z czego wykorzystano 13,2 mld zł dew., przy czym zobowiązania do spłaty (kredyty wraz z kosztami) wynosiły 19,4 mld zł dew. Wielkości udzielonych i wykorzystanych kredytów zawiera tab. 5.

¹⁴ R. M a l e s a Kredytowanie dewizowe importu, "Handel Zagraniczny" 1975 nr 5.

T a b e l a 5

Wielkości kredytów udzielonych i wykorzystanych w latach 1971-1980 (w tys. zł dew.)

Rodzaje nakładów	Liczba zadań	Kredyty udzielone			Kwota do spłaty (3 + 5)	Kredyty wykorzystane
		kwota	%	planowane koszty (odsetki + prowizje)		
1	2	3	4	5	6	7
Inwestycje planowe	152	8 789 750	65,0	4 428 232	13 217 982	8 939 793
Planowy zakup statków	28	1 144 105	8,5	442 486	1 586 591	1 144 105
Budowa obiektów hotelarsko-turystycznych	28	1 209 861	9,0	687 339	1 897 200	955 440
Inwestycje szybko-korentujące	626	2 376 096	17,5	317 982	2 694 078	2 155 233
Razem	834	13 519 812	100,0	5 876 039	19 395 851	13 194 571

Ź r ó d ł o: Opracowano na podstawie analiz i materiałów źródłowych Banku Handlowego.

Najlichnieszą grupę inwestycji w systemie kredytowania dewizowego stanowią planowe inwestycje produkcyjne (65% wszystkich udzielonych kredytów). W grupie tej zrealizowano 152 inwestycje o nakładach dewizowych 8,8 mld zł dew.

Kredytowaniem dewizowym objęto zarówno inwestycje w przemyśle stanowiących polską specjalność eksportową (stoczniowy, motoryzacyjny, maszyn budowlanych, wydobywczy), jak również w przemyśle zaspokajających przede wszystkim wewnętrzne potrzeby gospodarki (hutnictwo, łączność, przemysł gumowy) oraz w przemyśle o charakterze "rynkowym" (rolno-spożywczy, meblowy). Udział poszczególnych resortów w kredytowaniu planowych inwestycji przedstawia tab. 6.

Największe kwoty zostały przeznaczone dla przemysłu chemicznego (2 402 762 tys. zł dew., tj. 27,3% wartości kredytów udzielonych), przemysłu maszynowego (2 204 368 tys. zł dew. - 25,1%) i przemysłu hutniczego (1 582 207 tys. zł dew. - 18%). W wyniku zrealizowanych inwestycji planowych uruchomiono między innymi nową produkcję eksportową: samochodów osobowych "Fiat 126 p" zespołów napędowych do tych samochodów, magnetofonów i radiomagnetofonów na licencji "Grundig", terminali do maszyn cyfrowych, miedzi elektrolitycznej, wszelkiego rodzaju blach oraz rozszerzono produkcję eksportową: statków dalekomorskich, obrabiarek, łożysk tocznych, silników wysokoprężnych i elektrycznych, odkuwek, odlewów żeliwa, mrożonych owoców i warzyw.

Udzielanie kredytów na planowy import statków miało miejsce jedynie w latach 1971-1975. W drugiej połowie ubiegłego dziesięciolecia import statków został poważnie ograniczony i finansowany był poza planem i systemem kredytowania dewizowego, ze środków armatorów (fundusze dewizowe armatorów na zakup statków pod zastaw hipoteczny).

Z kredytów dewizowych zakupiono 28 statków (5 dla Polskich Linii Oceanicznych i 23 dla Polskiej Żeglugi Morskiej), w tym 2 promy, 3 drobnicowce, 4 zbiornikowce do przewozu siarki, 9 zbiornikowców do przewozów paliw płynnych i 10 masowców. Kredytowanie statków dokonywane było według zasad obowiązujących inwestycje planowe - z pewnymi odstępstwami dotyczącymi samospłaty. Różnica polegała na tym, że spłaty kredytu nie wiązano z konkretnym zakupem, lecz z łączną nadwyżką dewizową przedsiębiorstwa żeglugowego.

T a b e l a 6

Udział poszczególnych resortów w kredytowaniu inwestycji planowych w latach 1971-1980 (w tys. zł dew.)

Resort	Liczba zadań	Kredyty udzielone	%	Kredyty wykorzystane	%
ogółem	152	8 789 750	100,0	8 939 793	100,0
MPM	52	2 204 368	25,1	2 233 065 ^a	25,0
MH	26	1 582 207	18,0	1 510 146	16,9
MPMCiR	18	724 068	8,2	687 476	7,7
CZSR	15	380 743	4,3	345 395	3,9
MPCh	12	2 402 762	27,3	2 678 655 ^a	30,0
MPL	10	245 796	2,8	246 796	2,7
MPSiS	8	709 803	8,1	709 803	7,9
MLiPD	5	279 777	3,2	279 777	3,1
MG	2	59 397	0,7	59 397	0,7
MŁ	2	151 721	1,7	145 677	1,6
MBiFMB	2	48 108	0,6	43 606	0,5

a Przekroczenie wykorzystania przyznanego kredytu zostało spowodowane w MPM - wzrostem kursów walut u eksporterów (szczególnie jena japońskiego), w MPCh - rozszerzeniem zakresu rzeczowego importu.

Źródło: Jak w tab. 5.

W grupie obiektów hotelarsko-turystycznych Bank Handlowy udzielił kredytów dla 28 zadań, na kwotę 1 209 861 tys. zł dew., w tym dla 26 hoteli i moteli (851 225 tys. zł dew.), biurowca "Intraco" (70 838 tys. zł dew.) i kompleksu PLL "LOT" (287 800 tys. zł dew.).

Źródłem spłaty dla tego rodzaju inwestycji powinny być wpływy dewizowe z eksploatacji obiektów.

W latach 1971-1980 Bank Handlowy udzielił kredytów na 628 przedsięwzięć szybkorentujących o łącznych nakładach dewizowych 2 376 096 tys. zł dew. Kredytowane przedsięwzięcia polegały głównie na zakupach maszyn i urządzeń w celu modernizacji i uzupełnienia posiadanego parku maszynowego.

Z kredytów skorzystały 24 resorty gospodarcze. Największy udział w kredytowaniu miały resorty: przemysłu maszyn ciężkich

1 rolniczych, przemysłu maszynowego, komunikacji, górnictwa oraz leśnictwa i przemysłu drzewnego.

Jak z powyższych rozważań wynika, kredytowanie dewizowe inwestycji na zasadzie samospłaty stało się integralnym elementem polityki inwestycyjnej Polski w latach siedemdziesiątych. Ogromne nakłady dewizowe (finansowy input) przynieść powinny gospodarce korzyści dewizowe (finansowy output), wynikające z eksportu efektów zrealizowanych inwestycji. Nastąpi to jednak w końcu lat osiemdziesiątych, kiedy to ostatnie inwestycje realizowane w ramach nakreślonego programu ostatecznie "samospłacą się".

Zenon Matusiak

SYSTEM OF HARD-CURRENCY CREDITS FOR INVESTMENT PROJECTS BASED ON SELF-REPAYMENT PRINCIPLES

The strategy of Poland's economic development in the period following 1970, which was called a strategy of accelerated socio-economic development, was characterized with a desire to ensure an active participation for Poland in the international division of labour, rapid "external opening up" of the economy, and utilization of external factors of growth.

The system of extending hard-currency credits to finance investment projects based on the self-repayment principle i.e. repayment of obtained credits by selling the effects of commissioned investment projects became an instrument in accomplishment of the strategy conceived in this way. As a result, the self-repayment principle became synonymous with subjecting import of investment goods from capitalist countries to an obligation of repaying its costs with exports to the markets of these countries.

The self-repayment principle was to accomplish two basic goals in the Polish economy:

- 1) create conditions securing implementation of an accelerated economic development,
- 2) stimulate growth of profitable export striving in this way for an equilibrium in the payments balance.

Within the framework of hard-currency credits for investments, there were financed the following types of projects:

- planned investment projects (economic complexes),
- planned purchases of ships,
- construction of tourist facilities and hotels,
- investment projects bringing fast returns.

The main items to be purchased by means of hard-currency credits for these projects were machines and equipment, know-how, raw materials, elements turned out on cooperation basis as well as complete turn-key projects and ships.

The system of hard-currency credits underwent a tremendous evolution, which is reflected in verification of the elaborated

programme of credits for complex projects and liberalization of principles according to which the utilized credits were to be repaid.

All in all, the total value of credits extended over the years 1971-1980 amounted to 13.5 billion foreign exchange zlotys with 13.2 billion foreign exchange zlotys having been utilized. The financial obligations to be repaid as a result of these credits amount to 19.4 billion foreign exchange zlotys. The biggest share of all credits fell to complex investment projects. The remaining part of obtained credits was used for investment projects with fast returns (17.5%), tourist facilities and hotels (9%) and ships (8.5%).

The above data reveal that the investment projects put on stream owing to hard-currency credits held an important place in the investment policy of Poland in the seventies; they exerted a huge impact on modernization of industrial production but simultaneously their influence on the payments balance was, to a big extent, negative.